

6/10

AZ ERDÉLYI SZARVASMARHA-TENYÉSZTÉS DOLGA.

IRTA:
DR. SZENTKIRÁLYI ÁKOS

CLUJ—KOLOZSVÁR
MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET RT.
1925.

**AZ ERDÉLYI
SZARVASMARHA-TENYÉSZTÉS
DOLGA.**

IRTA:
DR. SZENTKIRÁLYI ÁKOS

CLUJ—KOLOZSVÁR
MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET RT.
1925.

I.

Nagyon érdekes cikk jelent meg nemrég egyik napilap közgazdasági rovatában, szarvasmarhatenyésztésünk legnevezetesebb kérdései felől.

Megállapítja a cikk, hogy a köztenyésztés céljaira szükséges *apaállatok nevelésének* feladata, az agrárreform következtében, túlnyomó részben a kistenyésztőkre hárult át. Ezzel a megállapítással kapcsolatban kijelenti, miszerint legcélszerűbb lenne, ha a kormányzat a volt csikótelepek mintájára növendék *bikatelepeket létesítene*. Ugyanezt kívánja ugyancsak annak a lapnak egyik vidéki gazdasági tudósítója, hangoztatva, hogy amint annak idején Tordáról látta el a magyar kormány a községeket erdélyi magyarfajta bikákkal, most is ilyen telepeket kellene létesíteni 80—100 pinzgaui és szimmentali bika elhelyezésére.

Bikatelep létesítésének a gondolata — ugyszólván — önként támad azokban, akik szarvasmarhatenyésztésünk sorsa felől töprengve, a meglevő bajok orvoslása felől is elmélkednek. A telep, avagy a telepek létesi-

tését a kormánynak ajánlják a figyelmébe. Nyílt kérdés marad azonban, hogy *kik tenyészték* a telepekbe elhelyezendő bikákat? Mielőtt erről a kényes kérdéstről egyetmást közölnék, a tordai bikatelep históriájából egy nevezetes tudnivalóra tartom szükségesnek az ajánlók és a kormányzat figyelmét felhívni.

Az 1880-as esztendőkből sok bikát vásároltam erdélyszerte, az illetékes ügyosztály megbízásából, a tordai bikatelep részére. A mezőzáhi, a sármási, a felsőzsuki, a kolozsborsai, a szentbenedeki, a kendilónai, a komlódi, az abafájai, a marosvécsi, a gyekői és más gulyákat, ugyyszintén a többi kisebb nagyobb tenyésztéseket esztendőnkön át sorra jártam. 1884-ben a kolozsvári gazdák 18 szürke bikát jelentettek be eladásra s ezek közül tizenkettőnek sütöttem a szarvára a korona bélyeget. 1885-ben egyedül Sármáson 21 bikát vásároltam, a 2—2½ éveseket (4 db) egyremásra 260 forintért, a 1½—2 éveseket (15 db) 220 forintért, a 1½ éveseket pedig (3 db) egyremásra 180 forintért.

1884-ig a megvásárolt bikák, a vételár kiutalványozása után, Tordára küldettek, a községeknek már kiadható 2—2½ évesek és a fiatalabbak egyaránt. Némely esztendőben

170—200 bika volt a telep állománya. Azután már csak a kész bikák *egyrésze* került Tordára, a többiek fiatalon bizonyos ideig való tartás kötelezettségével vásároltattak meg. A községek tudomására hozattott, hol választhatnak a megvásárolt bikák közül.

Kitűnt ugyanis, hogy télen át az istállóban heverő bikák között — még ha napközben a kifutókban is tartózkodtak — és a legelőn levők között egyaránt, olyan *rossz szokások* harapóztak el és gyökereztek meg, melyek miatt számottevő részük lustahágó, rosszul termékenyítő lett, sőt tehetetlenné is vált. Az egymásra ugrálás miatt sok sérülés is támadt. A községek és a magángazdaságok részéről is már sok panasz hangzott. Sok benemvált bikát kellett kicserélni. Az éppen most ismertett eljárás bevezetése után ezek a panaszok és bajok megszűntek.

* * *

Szarvasmarhatenyésztésünk ugyanolyan vajudó állapotban szinylődik, mint amilyenben ugy 25—30 esztendővel ezelőtt szinylődött. Csakhogy abban az időben mások voltak gyökerében a mezőgazdasági körülállások, mint most. Akkor száz és száz megállapodott üzemmű, taposott ösvényen haladó, bizonyíthatólag fej-

lódó középbirtok és nagyobb birtok kezelője foglalkozott a tenyésztés fontos kérdésével, a fajta kérdéssel, a szintén megállapodott viszonyok között élő kisbirtokos közön-séggel egyetemben. Ma valamennyi birtok ka-tegoria legnagyobb részének sorsa, jövője még nagyon bizonytalan.

Sokan, szavahihető gazdák határozottan állítják, hogy vidékükön a gazdálkodás a le-gelőgazdálkodás irányában hanyatlik. Az inten-zivus irányban fejlődött kicsi gazdaságok, a közepesekkel és a nagyobbakkal együtt csak a legextensivusabb gazdálkodással remélik megmaradásukat biztosítani, a környüállások jobbrafordulásáig.

Sokan, akik más vidékeket jól ismernek, ismétellen hangoztatják, hogy a gazdálkodás iránya nem hanyatlik ugyan, de nem is fejlő-dik; igyekeznek a romokat eltakarítani; épi-teni azonban még nem mernek, mert nem tudják, mit hoz a holnap, a holnapután.

II.

Keveset lehet találni olyan gazdaságot — a kicsinyek, a kisebbek-nagyobbak között egy-aránt, — amelyik már beleilleszkedni tudott a világ új rendjébe. Ehez mérten elkészítette uj

üzlettervét és bizton reméli, hogy ezt — ele-gendő kapitálissal rendelkezve, a fejben is, a zsebben is, — a pénz változó értéke és az előreláthatatlan vámpolitika következményei, valamint más előreláthatatlanságok dacára meg-valósítani fogja.

Ilyen környüállások közepette még job-ban megfontolandó, mint ahogyan 25—30 esz-tendőkkal ezelőtt fontolóra vétetett: *a külföldi fajták behozatalának, hatalmi szóval való el-terjesztésének, szabadjárobocsajtásának kér-dése*. Helyesen fogalmazva a kérdést: meg-fontolandó, miszerint helyes-e, célszerű-e *kü-lönféle idegen fajta bikákat olyan vidékeken is elterjeszteni, amelyeknek mezőgazdaságról, gazdálkodási módjáról, a tenyésztők legna-gyobb részéről a legnagyobb elnézéssel sem lehet állítani, hogy a kiművelt nyugoti fajták eredményes tenyésztésére megérttek volna ?*

Mielőtt ezt a kérdést tovább fejtegetném, közbevetve megjegyzem, hogy a királyföldi szászság nem illesztendő elmélkedésem kere-tébe. Az ottani földmivelő-gazdálkodó közön-ség évszázak óta tervszerint dolgozó vezetők-re hallgat; mondhatni egy ezernyi szállal össze-fűzött földmives-szövetséget alkot, melynek va-lamennyi tagja nemcsak vallja, hanem érzi is,

hogy csak abból lehet tartós haszna, ami az egésznek is hasznára válik. Ilyen szervezet mellett már 30—40 esztendővel ezelőtt annyira előrehaladott a gazdálkodás, odamivelődött a gazdálkodók zöme és odafejlődtek a községek és városok fogyasztási viszonyai, hogy a szürke marhának pinzgauival és később szimentalival való felcserélését javasolni, sürgetni és jó eredménnyel megvalósítani lehetett. A legelők már jól miveltettek, a legeltetési rend betartatott, a lucerna-, lóhere-, répa-, burgonyatermesztés elterjedt volt; a begyűjtött széna fedeles állványok alatt és csűrökben, szénapajtákban telelt; az istállók jók voltak már amikor a fajtacsere elkezdődött. És megkönnyítette a feladatot, hogy a gazdaságban szükséges igás munka és fuvarozás legnagyobb részét lófogatok végzik, már nagyon régidő óta. Nagyobb területű erős igáslovak birtokában a szürke ökröket könnyebben lehetett és lehet nélkülözni.

A fennebb felsorolt kedvező körülmények azonban a Szászföldön sem tudták a fajtacserét annyira megkönnyíteni, hogy a régi, a megszokott tenyésztési irányt *máról-holnapra* megváltoztatni lehetett volna. Erre kell következtetni a szászság és a Szászföld alapos is-

merőjének, dr. O. Meltzinek az „*Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde*“ 1881. évi kötetében megjelent következő közléseiből,*) melyekből kitűnik az is, hogy az erdélyi szürke marha háttérbe szorítását nem mindenki tartotta okvelelül célszerűnek, valamint kitűnik az is, hogy a szász földmives is éppen olyan konzervatívus, mint akármelyik más földmives. „Itt a közönséges erdélyi szarvasmarha van elterjedve“, írja Meltzl, „a klimatikus viszonyok és egyéb környülállások által létre hozott változata a podoliai magyar fajtnak. Több vidéken azonban, névszerint Brassó és Nagyszeben környékén, már idegen fajtákat, nevezetesen pinzgauiakal és allgauiakat is lehet találni, melyek gazdasági egyesületeink járadozásának köszönik elterjedésüket. *Nagyon kérdéses azonban, hogy határozottan kiváló tulajdonságokkal bíró hazai szarvasmarha fajtánk háttérbe szorítását csakugyan kívánni kell-e. Nem a fajta hibáiban kell keresni az okát, hogy szarvasmarhatenyésztésünk minőség szempontjából nagyon sok kívánni valót mutat, hanem az állatok hiányos ápolásában és gondozásában*“.

*) Dr. Szentkirályi Ákos „*Erdély állattenyésztésének vázlatja*“ Mezőgazdasági Szemle 1890 — 1. 4. 7. füzeté.

„Földmivelőink (unsere Bauern)* írja továbbá Meltzl „kevés kivétellel még ma is abból az alaptételtől indulnak ki, hogy: inkább sok és rossz, mint kevés és jó állatot tartani, mely alaptétel abszurditása, kivált az igás állatra vonatkozóan, kézzel fogható“. Nagyon ajánlom mindazok figyelmébe, akik szarvasmarhatenyésztésünk dolgával foglalkoznak, dr. O. Meltzl kijelentéseit.

Afelől elmélkedni, hogy a megmaradt 100—300 holdas gazdaságok milyen fajtát tenyésztenek és hogy miként rendezkedjenek be a hasznothajtó tenyésztésre? — háládatlan feladat. Nagyon sok kategóriába kellene ezeket a gazdaságokat beosztani és a kategóriák szerint mérlegelni a környülállásokat a fajtakérdés dolgában. Így járva el ki fog tűnni, hogy az erdélyi szürkemarhánál megfelelőbb fajtát, még nagyon sok gazdaság keresve sem találhat. És hogy *országos pereátot* kiáltani erre a fajtára: nagy merészség. Pedig sokan megtették már, régen is most is.

A kisk gazdaságok szarvasmarhatenyésztésének kérdése, még bonyolultabb. Aki vidékenként ismeri a kisk gazdaságok helyzetét és figyelembe veszi az agrárreform következményeként bekövetkezett állapotot, be kell vallania,

hogy óriási a különbség a bihari havasok közötti szétszórótt községek kitenyésztői gazdálkodásának és — például — a nyárádmentiek gazdálkodásának módja, tenyésztési eljárása és fel fogása között. Számolva mindezekkel „*egy erdélyi tájfajta*“ kitenyésztésének lehetőségét remélni — amint ezt egy értékes fejtegetésen bővelkedő, értékes cikkben nem régen olvastam — *hiu reménykedésnek* tartom. *Egy* mezőszegi tájfajtát, *egy* nyárádmentiit, *egy* bihari havasit, *egy* csikittájfajtát igenis lehetni fog kitenyészteni, idegen vérrel avagy anélkül. Csak a nagyobb gazdaságok harmonikus együttműködésével, közös elhatározásával, bizonyos tenyésztési irányzat következetes szemelőtt tartásával lehetséges, hosszabb rövidebb idő múltával, egy tájfajta avagy fajtaváltozat kitenyésztése. Máról-holnapra nem fog sikerülni. De erőszakolással sem fog sikerülni, a tenyésztők iránytadó része meggyőződésének figyelmen kívül hagyásával.

III.

A *bonyhádi tájfajta* sokféle nyugoti fajta — hegyimarha, lapálymarha — és a magyar fajta össze-vissza keresztezett alapanyagából keletkezett — berni, szimmentali irányban való

kövekezetes kitenyésztéssel. A bonyhád-vidéki német telepesek szorgalma, gazdasági igyekezete, a Dőry-, a Perczel-, a Zichy-, a Festetics-féle gazdaságok kitartó munkája, jópéldája, biztatása, a kormány megértő támogatása és a tejtermelésnek kedvező környüállások hozták létre a bonyhádi tájfajtát, hosszú ideig tartott küzködés eredményeként.

Az erdélyi szürkefajtának kitünő igászökröket szolgáltató *mezősségi változatáról* határozottan megállapítható, hogy a Mezőség jellegzetes legelőinek, a Mezőség népe életszükségletének, gazdálkodásának, a mezőségen volt nagy gulyák tenyésztési irányának a szülőtte. Más vidékeken is tenyésztettek — neveltek jó és szép igászökröket, akinek azonban ugynevezett béres ökrökre, béres kézben is hosszú ideig jól használható igásállatokra volt szüksége, mezősségi ökröket vagy tulkokat vásárolt. Mindig keresték, jól fizették ezeket az állatokat és a külföldi szeszgyári hízalók is megbecsülték. És becsületjük lesz még ezután is erdélyszerte, de másutt is. Nem volt oka sem a kistenyésztőknek és ökörnevelőknek, sem a nagytenyésztőknek irányváltoztatni. Nehezen is lehetne egyelőre, mert a Mezőség éghajlata nem változott, legelői sem változtak; a vetett

takarmányok nagybani termesztésére a földet is, népet is alkalmassá kell tenni; a befásítás terjedésének akadályait elhárítani kell előbb; az útrendszert kiépíteni kell, stb. stb.

Az a néhány nagyobb és nagybirtok, amely mindezekkel a nehézségekkel megbirkózott, megbirkózni próbált, — könnyen megérthető okok miatt — kevés követőre talált. Sok mindennek kell alaposan megváltozni, hogy a Mezőség szarvasmarhatenyésztésében a husermelési — avagy a tejtermelési irány tulnyomóvá változhassék.

Más termelési irányban alakult az erdélyi szürkefajta, *például*, a Nyárádmentén és Udvarhelymegye alvidékén. Aki megbízhatóan jól tejelő szürketeheneket akart beszerezni, a Nyárád völgyében sűrűn fekvő községeket vagy pedig Ujszékely, Fiadfalva, Kede, Etéd udvarhelymegyei községeket járta sorra. Sok jóltejelő fejőstehenet vásároltam 30—35 esztendővel ezelőtt a marosvásárhelyi őszi országos vásáron a kolozsvári gazdasági akadémia részére és a magam számára. Majdnem valamennyi Nyárádmentéről avagy Udvarhelymegyéből való volt. Aki ismeri ezeket a vidékeket, tudja, hogy klímájuk, legelőik, gazdálkodásuk, takarmánytermesztésük, népük naturája, életszükséglete, értelmessége, a föld-

birtok eloszlása stb. stb. sok mindenben nagyon, de nagyon különbözik a Mezőség ugyan-ezen környüállásaitól. És mindezt számításba véve megérti, hogy mi fejlesztette ki ezeken, valamint hasonló más vidékeken erdélyi szürkemarháknak *tejelési tehetségét*.

Az erdélyi szürkemarha tejelőtehetsége pedig nem volt olyan *figyelmet nem érdemlő*, mint amilyennek annakidején sokan és ma még többen tartják és mondják. Az 1896 évi milleniumi kiállítás alkalmával Széll Kálmán is megemelte a kalapját *báró Jósika Gábor* szamosfalvi tejgazdaságának több évről szóló tejelési kimutatását olvasva.* *Lészai Ferenc* magyar-gorbói, a *kath. státus radnóti, a kolozsvári gazdasági akadémia* és mások erdélyi fajta tehenészetében, a kolozsvári gazdák és sok más

* Az „Erdélyi Gazda” 1895 évi első számában közöltem az 1888—1894 évek fejési eredményét. A pontos adatok szerint 1893-ban már 1964 liter volt, 64 tehen után, a fejés átlagos eredménye amellet, hogy a borjak elválasztásig szopták anyjukat. 10 évvel később már 2400 liter volt az évlátlag, nem számítva a borjak által kiszopott tejet. Teljesen megbízható forrásból közlöm, hogy Téglási András korláti *szimentali* tenyésztésének 1924 évi fejési átlaga elérte a 3206 kiló tejet (3310 l.). Grf. Wenckheim Jenő gerlali *móltali* tenyésztésének 1924 évi tejátlaga 2750 liter volt. Minden megjegyzés nélkül közlöm ezeket az adatokat.

vidék gazdái istállóiban tekintélyes számban akadtak olyan szürke tehenek, melyek 8—10 hónapi tejelési időben 2000 literen jóval felül volt a termelésük. Az idegen fajtáknál kövérebb tejből; gyengébb takarmányozás mellett, mint a milyenben ezeket szélteben részesíteni szokták. Ezt a szintén „kényes” momentumot említve, szükségesnek vélem az érdekeltek és érdeklődők figyelmébe ajánlani, amit egy hirneves németbirodalmi szakíró** 1890-ben megjelent és felhűnést keltett könyvében írt, a német szarvasmarhatenyésztésnek arra az időszakára, a külföldi fajta utáni kapkodásnak arra az időszakára célozva, amilyenben mi is sinylődünk, immár második ízben: „... Kevésre becsülték mindazt a figyelemreméltó jót, ami a hazai szarvasmarha fajta sajátja volt. Ezek tenyésztése azért jövedelmez olyan keveset, mert termelésük nem megfelelő — ezt állították és híresztelték a hamis próféták és nem igyekeztek a tenyésztőket felvilágosítani, hogy a nem megfelelő termelésnek tehát a kevés jövedelemnek a nem megfelelő takarmányozás és a célszerűtlen gondozás az oka.” Egyszerűbben és mégis találóan mondotta ugyanezt az az ákosfalvi székelasszony, akivel a marosvásár-

** H. Settegast „Die Deutsche Viehzucht”.

helyi vasútállomás melletti helyen beszélni alkalmam volt.

Nem olyan régen történt, talán 25 esztendővel ezelőtt, amikor a nyárádmenti községekben a tagosítás már befejeztetett, a községi legelők megapadtak, a lucerna-lóher-répa termesztés jól elterjedt és — a községek jóhírű szürke állománya már nagyon elszimmentálisított, a létesített tejszövetkezetek által is előmozdítva. Abban az időben történt, hogy korán kisértélva a megnevezett állomásra volt időm körülnézni. Meglepett az a sok szép fiatal — 1—2 éves — szimmentáli vérű bika a rakodó melletti területen. Kérdeztem, hol vannak az emberek, kiktől megtudnék valamit a bikák felől. Egyik az ottilév asszonyok közül megmondotta, hogy a rakodónál vannak átvenni a bikák vételárát. Faggatásomra elmondotta, hogy valami *mészárosok* vették meg valamennyit; volt talán 20 darab — ha jól emlékezem. Tovább faggatásomra elmondotta azt is, hogy az állattenyésztési felügyelők már elvitték a szükséges bikákat. A többiek a nyakukon maradtak és mivel már kimejszolni nem merték, eladták a mészárosoknak. pénzre lévén szükségük. Kérdezősködtem azután a mostani tarka tehenek tejelése felől és dicsértem a ré-

gebben a nyárádmentéről került jó fejős szürke teheneket. *„Hát még milyen tejesek lettek volna, ha úgy tartjuk vala és úgy dédelgetjük, mint ahogy ezeket a tarkákat muszáj“*. Így az asszony, én pedig rámondottam „ugybizon“ és tapasztalattal gazdagodva, elkészöntem. Sapienti sat!

IV.

Hogy valamely, bármilyen kiválófajtának haszonnal való tartása, jóeredményű tenyésztése milyen sok mindenféle, nem ritkán kicsinyes körülménytől függ — a következő, nem egyedülálló példával akarom demonstrálni azoknak, akik nem hajlandók a fajtacsere következményeit — mint mondani szokták — végiggondolni. A mezőség közepén fekvő nagybirtok régi idő ótai bérlete megszűnt. A bérlő a híres szürkegulyát is átköltöztette a mezőség északi szélén elterülő új birtokára. Ahol azonban a legelők, a talaj, a gazdálkodási környüállások, nagyobb fogyasztóhelyek közelsége, a gulyatenyésztés régi irányu folytatását nem javasolták. Mindennel számot vetve, tenyésztéses tejgazdaság beállítására határozta el magát a tulajdonos. Tanácsot kért s ezért jól körülnéztem a birtokon, helyesltem a tejgazdaságot és a következő programban állapotunk meg. Elegendő

jó istálló és jó legelő áll rendelkezésre és a gulya felosztása-eladása, nem sürgős. A tejgazdaság 30, lehetőleg hasonló természetű, tejpróbára vásárolandó erdélyi szürketehénnel indul meg. Ezekre a br. Jósika-féle tenyésztésből kell egy jóltejelő anyától származó bikát vásárolni. (Abban az időben ugyanis a szamosfalvi tenyésztés szürke teheneinek évi tejelési átlaga már 2500 liter volt). A vásárolt tehenek közül csak a jóltejelők, termetre is beválók és jó borjakat ellők tartatnak meg tenyésztésre. A többiek lefejtés után feljavítva eladatnak és a tejelőállomány fenntartására mások vásároltatnak. Ilyen eljárással egy jóltejelő, tenyésztésre is beváló, termetre egyforma törzs állítatik össze, eladásra szánt bikák nevelésével kapcsolatban. A törzs létszáma, a tejgazdaság fejlődése arányában szaporíttatik. A gulyabeli tehenek közül az idősök és azok is eladatnak, melyek rosszul táplálják borjaikat, rossz tőgyűek, hamar elapasztanak. A többiek télen át bővebben takarmányoztatnak, korábban folytattnak; megpróbálják nem lehetne-e rászoktatni, hogy fejni engedjék magukat, azok, a melyek még nem fejettek. Csak a kiftűnő bikaborjak neveltetnek fel eladásra, az üszők közül pedig azok, melyek remélni engedik, hogy a tejelőtenyésztésbe lesz-

nek sorolhatók. Ilyen módon a gulyatenyésztés néhány esztendő multával beszüntethető.

Ez a részletekbe menően kidolgozott terv nem valósított meg. A tulajdonos más tanácsára hallgatva és az akkor is uralkodó áramlatot követve, egy szimmentali törzs vásárlására határozta el magát. Hallottam, hogy szép nagytű, bőtejelő teheneket és egy kiváló bikát állított kényelmes istállóiba; sok költséggel, sok utánajárással. Talán 5 esztendeig nem kereste az alkalmat, hogy találkozzunk. Azután megint felkeresett és kérdezetlen mentegetőzve bevallotta, hogy a szimmentáliakra alapított számítása nem vált be. Nem ismerte még sem ujbirtokát, sem népét alaposan, amikor a nagy fába vágta a fejszéjét. Nagy kára lett azért, mert sok tejet adó, nagy tőgyű tehenek fejéséhez értő jó fejőket nem tudott kapni, a régi megbízható cselédei között. A más vidékről szerződttetettek sem váltak be. Legjobb fejőstehenei elromlottak. Némelyiknek meghibásodott a tőgy kisebb-nagyobb része, a nem elég kiméletes fejés miatt támadt tőgygyulladás következtében. Másoknál egyik másik csecs dugult el, szintén gyulladás folytán. Nehány jó tehenet tőgytuberkulózis miatt kellett eladni. Mivel a bőtejűeket háromszor kellett fejni, nem lehetett őket a ta-

nyától kissé távol fekvő legelőkre hajtani. A legelőn készített karámban való fejést be kellett szüntetni, mert nem lehetett kellően ellenőrizni, sok baj volt a tejkezeléssel. Nehány bőtejtű tehén, közelfekvő tavaszi legelőről is csurgótyúgyel baktatott haza s a csurgás azután az istállóban is mutatkozott, a mikor megtelt a tőgy. Sok baj volt az ellés körül is és a szülep, a burkok visszamaradása miatt, valamint az anyaméh kitolódása következményeként.

A tulajdonos bevallotta, hogy mindezekkel a nehézségekkel szemben sem ő, sem a gazdatiszt, sem a cselédség nem rendelkezett a szükséges gyakorlattal. De a szaporulat felnevelése, táplálása is sok nehézséggel, bajjal járt a megfelelő hozzáértés hiányában.

A gazdálkodást, a takarmánytenyésztést sem lehetett olyan tempóban fejleszteni, mint ahogyan a beállított szimmentáli törzs, szimmentáli nivón tartására kellett volna.

Gyenge vigasztalásul elmeséltem a panaszkodó tulajdonosnak, hogy amikor anno 1875 elfoglaltam a kassai gazdasági tanintézetben az állattenyésztési tanszéket, egyvonattal érkeztem egy jó képű tiroli emberrel, kit a tanintézet főtehenesnek szerződttetett, az egy esztendővel azelőtt importált piros tarka törzs-

ből álló tehenészetéhez. A tanintézet igazgatója elmondotta, hogy annyi baj volt egy éven át az ottani cselédséggel a fejés dolgában, a borjú nevelés körül, hogy a mivelt marhához érő főtehenest kellett szerződttetni.

1884-ben a harmadik kolozsvári országos állatkiállítás alkalmával, az erdélyi szürke bikák bírálóbizottság néhány tagja jegyzőkönyvre vétetni kívánta, egyik jóhirű gulyából kiállított, nagyon jól fejlődött 1½ éves bikákra vonatkozó azt a kifogását, hogy „*treibolva*“ vannak. Így neveztük abban az időben azokat az állatokat, melyek korukhoz mérten, bővebb táplálás folytán nagyobbra fejlődtek, mint a többi egyidősek. A tulajdonos nem tagadta, hogy az általánosan szokásosnál jobban zabozza, sőt darazza is növendék bikáit és üszőit is. Meggyőződése szerint — az erdélyi szürke gulyamarhát gyorsabb fejlődésűvé és egyszersmind bizalmasabbá is kell tenni, ha azt akarjuk, hogy mezőgazdaságunk minden irányban fejlődő követelményeinek megfelelni tudjon.

Rendre-rendre a többi gulya is jobban kezdte táplálni a növendék állatokat. És íme, alig 10 évvel később, az 1893 évi kiállítás alkalmával, már általános elismerésben részesültek a gyors fejlődésű erdélyi szürkemarhát tenyésztő

gulyák állatai — bikái, tehenei — Sperker Ferenc szentdemeteri gulyáéval az élükön. Somogyi Albert héjasfalvi-, gr. Teleki Árvéd drassói-, Ugron Zoltán fiadfalvi-, az erdélyi kath. Státus radnóti gulyájából származó állatok formája és fejlődése bárkit meggyőzhettek afelől, hogy az erdélyi szürkefajtából *egy gyors-fejlődésű változat* kitenyésztése — csak idő és kitarítás kérdése. Olyan tenyésztési feladat, mely biztos eredménnyel jár csak — „*ember kell a gátra*”. Aki a tenyésztésnek mestere és gazdáját a megkívántató színvonalra tudja emelni.

V.

A felsorolt példák mindenkit meggyőzhetnek afelől, hogy az erdélyi szürke marha fejlett viszonyok közé is beillő tejtermelő és hustermelő marhának kiművelhető. Aki kételkedik, ajánlom, járjon utána a mai pinzgau-, szimmentali-, intali-, hollandi-, shorthorn stb. fajta multjának. Meg fog győződni, hogy ezek a *mivelt fajták* valamikor — némelyik nem is olyan régen — éppen olyan *paraszt-fajták* voltak, mint amilyennek az erdélyi szürke fajtát mondják a türelmetlenek ama szerencsések között, akiknek gazdasága már a szimmentali fajtáig fejlődött a belterjesség irányában.

Akik közül némelyek, a magukéhoz hasonló szerencsés állapotban levőnek vélik az új és a régi kisgazdaságok százezreit is a mezőségen és más vidékeken.

Azzal is érvelnek szürke marhánk ellen, hogy a hizottak husa nem olyan finom, kövérséggel átszővődött, mint például a szimmentaliaké, és hogy nagyon sok faggyut termelnek a bőr alá halmozva, kivált az idősebb állatok. Ez a tulajdonság azonban a miveletlen fajták közös hibája és valamennyinél módosul a fejlődés gyorsulásával. A bővebb táplálással felnevelt, gyorsabban hizóvá tett szürke marha husa éppen olyan finoman márványozott lesz, mint bármelyik kimivelt külföldié és megfelelő takarmánnyal, fiatalabb korában hizva szintén nem fog sok faggyut gyűjteni.

*

*

Szarvasmarhatenyésztésünk irányítása, fejlesztése dolgában felette hasznos tudni, miszerint a szimmentali stb. kimivelt nyugati fajták tenyésztői kezdik már belátni és őszintén bevallják, hogy a kimiveléssel tulmentek azon a határon, melyen tulmenni nem lett volna szabad. Bevallják, hogy a tejelés, a zsír-, hustermelés minden kigondolható módon való fejlesztése, kimivelése hevében nem vették észre

a szervezet elfinomodását, ellenálló erejének olyan mértékben való gyengülését, melyből bizonyos kára lesz az egész szervezetnek. Ma már bevallják, hogy a köztenyésztésnek, magántenyésztésnek, a fajtának jobb szolgálatot tesz legelőn felnevelt, alapjában egészséges, erőteljes szervezetű olyan 1000 magtehen, melyik csak 3000 liter tejet ad fejenként, mint 500 olyan, amelyik 6000 litert ad, de borjukora óta nem volt legelőn és a legválogatottabb takarmánnyal bőtejelésre erőltetett szülőktől származva, alapjában erőtlenné vált, tulfinomodott.

A németországi szaklapok hasábjain az újabb időben sok cikk figyelmezteti a tenyésztőket, a folytonos istállózás, az erőltetett táplálás, a borjak kényeztető felnevelése hátrányaira s a mindezekből az egész tenyésztésre háramló kárra. A legelők jókarbáhozását, felujítását, folytonos mivélését ajánlják.

* * *

Meg vagyok nyugodva afelől, miszerint senki nem fog abból, amit leírtam, arra következtetni, hogy nem vagyok barátja a bőven-tejelő, a gyorsan fejlődő nyugati fajtáknak. Hogy az erdélyi szürke marhát ott is erőltetni akarom, ahol a gazdák, a gazdasági környüállások, a fogyasztási, a közlekedési viszonyok,

már túl nőttek a szürke marha termelő tehetőségén. Ahol már nincs idő ennek a fajtának kimivélésére, a fajtában meglevő termelőtehetségek, — termelőerők — fejlesztésére. Ilyen elfogult szürke marhafajtánk iránt — soha nem voltam. A fajta javítását hirdetem mindig, szóval is írásban is.

A köztenyésztés dolgában mindig a gazdasági környüállások figyelembevételét ajánlottam, amikor arról volt szó, hogy hasznos lesz-e valamiféle idegen fajtával kísérletezni. A „fajta” nem fogja sem az egynek, sem a vidéknek gazdaságát tartósan jövedelmezőbbé tenni, ha a táplálás silány és rendszertelen, a legelők elhanyagoltak, takarmányt nem természetnek, az ápolás gondatlan, az istállókban a tisztaságot, világosságot nem tartják fontosnak, a gazdák még nem becsülik többre a jó állatot, a nem jónál. Volt időm elegendő és alkalmam bőségesen meggyőződni afelől, hogy gyenge táplálással, ridegen felnevelt, — valahogyan felcseperedett — tarka állatok szálmassabbak az ugyanazon módon előállott szürkéknél.

Nem hiszem, hogy azzal vádolna, aki az imént leírtakat olvassa, miszerint ne tudnám a termelőerőt kellőképpen megbecsülni. Tudom

és hirdetem, miszerint csakugyan le kell törni „*ama balhiedelmet, hogy a takarmányozás egyetlen oka a különböző termelésnek*“, amint azt Magyarország egyik előkelő szakembere nemrég írta. „Tagadhatatlan, hogy a táplálás mikéntje lényeges feltétele a termelőerő megnyilatkozásának“, írja tovább ugyanaz a szakember, „de termelőerő híján a legjobb takarmányozás sem tud eredményt felmutatni“. Mind ez kétségbevonhatatlan és szarvasmarhatermesztésünk jövője érdekében folyton szem előtt tartandó állattenyésztési alaptétel. Olyan alaptétel, mely biztosít afelől, hogy erdélyi szürke fajtánkból jótejelő változatot épen úgy lehet kitenyészteni, mint gyorsan fejlődő változatot (alfajtát, tájfajtát, vagy fajtavariációt) is kitenyészteni lehet. Bizonyítani lehet ugyanis, hogy úgy a bőtejelést lehetővé tevő termelőerő, valamint a gyorsfejlődésre ösztönző termelőerő a szürke erdélyi fajta standardos — fajtát jellemező — tulajdonságai közé tartozik, már régóta. A tipikus erdélyi szürke marhát ez a két tulajdonság különbözteti a tipikus alföldi szürke marhától. Csupán az a kérdés veleje tehát, hogy rendelkezünk e elegendő idővel, szürke marhánkban rejlő erőket kellőképpen kimivelni, a szükségképpen elkövetkező intenzívsabb gazdálkodásnak megfelelővé tenni?

Országos szempontból vizsgálva ezt a felvetett kérdést — határozottan az a véleményem, hogy: még elegendő idővel rendelkezünk. Azoknak a keveseknek, akiknek már nincsen idejük: cseréljék ki marhájukat, keresztezzék át marhájukat szimmentalival, avagy más nyugati fajtaival. Tegyék ugyanezt azon a néhány vidéken, ahol erre megértek már az állattartásra és állattenyésztésre elhatározó összes környüállások. Országosan még inkább elkorcsosítani, eltarkásítani azonban szarvasmarha állományunkat, mint amilyen — sajnos — már most is: végzetes nagy hiba lenne.

Nem szabad ugyanis figyelmen kívül hagyni azt a szintén fundamentális állattenyésztési tételt, hogy bármelyik kimivelt termelőerő még akkor sem *változhatatlan*, ha régtől fogva jellemező vonása valamely fajtának. Nem olyan, mint a köszénbe fojtott meleget termelő erő. Hiszen még ez is devalválódik, ha a föld méhéből kikerülve, a földszinén uralkodó környüállások hatásának tesszük ki hosszabb időre. A szimmentali marhában — úgyszólván — már vérrévált termelőereje a bőtejelésnek, a gyorsfejlődésnek — közönséges termelőerővé fog változni a mezőség olyan vidékén, ahol a legelők gyengék, a rétek elhanyagoltak, répát

nem természetnek, az istállók szükek, sötétek, a gazdák járatlanok a mivel marha felnevelése, ápolása, gondozása dolgában.

Még a külső alakulás, a test formájának, a természetnek jellemező vonásai is változnak, átalakulnak más környezet, más életfeltételek hatására. Meggyőző példával demonstrálta ezt annak idején, a fogarasi ménesuradalom néhai jeles igazgatója, a kolozsvári gazdasági tanintézet hallgatóinak kirándulása alkalmával. A szentpéteri vásáron összeszedett, első minőségű éves tullokot a hegyi legelőkre *kellett* felhajtani és hároméves korukig ott tartani. Messziről meg lehetett őket különböztetni a mező. ségen felnevedett testvéreiktől, amikor otlétünkör az ígás fogatokat parádésan elővezeték. Zömök törzsük, rövidebb lábuk, rövidebb szarvuk tette könnyűvé a különbségtételt.

Kételkedést kizáróan tudom, hogy a „*Köztelek*“ 1925 4. számában megjelent juhtenyésztési cikk rendén, tudtára adatik Magyarország minden rendű és rangu gazdájának — ergo tudomására adatik azoknak a külföldieknek is, kik felőle értesülnek, — miszerint: *akárhogy forgassuk is a dolgot az elektoral-negretti juhok korszaka éppen úgy elmúlt, mint a magyarfajta szarvasmarháé.* Nemcsak azoknak

adatik tudtára a magyarfajta szarvasmarha korszaka *elmulása*, akiknek illik ezt tudomásul venni — tudniillik, akiknél a gazdasági és állattenyésztési környölállások már tuñtöttek a magyarfajta szarvasmarha termelőlehetőségének határán — hanem *országul* adatik tudtára *mindenkinek.*

Ugyanigy hirdetik nálunk is az erdélyi fajta marha korszakának elmulását, országul általánososságban, akik figyelmen kívül hagyják, hogy az erdélyi medencében, az ezt átszelő hegyvidékeken és fenséges keretbe foglaló havasok közében nemcsak a gazdasági környölállások, hanem emberek is nagyon soktélék.

Sokan vagyunk, akik határozottan kétségbevonjuk, tagadjuk, hogy az erdélyifajta szürkemarha korszaka elmult volna és megvagyunk győződve, hogy országosan nem is fog elmulni.

De hiszen még Magyarországbán is több kigazdaságban és nagy birtokon ígáznak, fejnek, tenyésztének magyarfajta marhát, mint külföldit. És az idei budapesti tenyészállatkiállítás katalógusa bizonyítja, hogy híres-neves uradalmak régi gulyái még mindig prosperálnak, elsődijakra érdemes bikákat és teheneket állítanak ki. Széleslátókörtű, a külföldi fajtákat is

megbecsülni tudó gázdák hirdetik, állítják, hogy a magyar fajtában is találhat jóltejelő, jólhízó állatokat, akinek ilyenekre szüksége van, csak keresni, kerestetni kell. És nem mindjárt a Rajna mellé rándulni — írják az említett gázdák — ami ugyan nagyon előkelő, de az ottaniakat biztatja, pedig az otthoni törekvő, előre igyekező tenyésztőket, további kitarító munkára serkenteni, lenne a helyesebb.

Egyik előkelő szaklapban megjelent cikkekből közölték velem a következő ideiktatásra érdemes, nagyon nagy figyelemre méltó *szemlévényeket* — mert még a gazdasági szaklapok sincsenek a hozzánk bejöheto lapok jegyzékébe felvéve.

„Hogy mily eredmények érhetőek el és hová fejleszthető a magyar fajta marha... igazolják a Balkó István féle fehérgyarmali és a Mártonffy testvérek pernyigei tenyésztői... A tehenek a legkifogástalanabb külemi alkatuak s *évi tejhozamuk meghaladja a 2400 litert*, némelyek napi átlaga a 15 litert s a tejzsírtartalma évi átlagban 4,6 %... S amikor a Bakó vagy Mártonffy négyes zugokat látja az ember, el nem fojthatja a csodálkozás és elismerés hangját... Ha minden tenyésztő... kivenné a magarészét a tejjre való tenyésztés-

ben, úgy a magyarmarha ismert kiváló tulajdonsága a tejelékenységgel egyesítve soha meg nem becsülhetővé tenni a kiválófaját... Hogy pedig a magyar marha rosszabb takarmányértékesítő lenne a nyugatinál az — legalább is a kifejlett korban, nem állt... amit az bizonyítja a legfényesebben, hogy ugyanazon kopár legelőn az előbbi nemcsak, hogy megél, hanem testben és súlyban növekszik, míg a másik leromlik. A csákoik göbolybe fogott ökrök között a magyarfajtájuk kezdettől fogva arányos súlygyarapodást mutattak, a tarkák közt sok volt az emésztési zavarokban szenvedő; úgy a tarkák, mint a fehérek egyformán leromlottan kötettek be s kéthetenkénti mérlegeléseknél 1000 kg. súlyra átszámítva, a fehér ökrök 1,8 kg. súlygyarapodás többletet mutattak a tarkákkal elérttel szemben...“

Az erdélyi szürke marháknak ugyanilyen értelemben való versenyképességét meggyőzően bizonyítja gróf Teleki Arvédnek a M. G. L. 1904 évi 4-ik számában megjelent cikkének az állítása, hogy a saját gulyájából származó borjak fejlődés és testsúly tekintetében semmi sem állanak hátrább a pizgauiak, a szimmetaliak, a borzderesek nálunk nevelt utódainál.

VI.

Sokszor volt alkalmam csodálkozni azon, hogy szarvasmarhatenyésztésünkkel foglalkozó szakiróink egyrésze nálunk is és Magyarországon is figyelmén kívül hagyja a magyar erdélyi fajta marha kimivelésre alkalmas voltát. Figyelmen kívül hagyja, hogy nemcsak az erdélyi szürke marha, hanem a magyarországinak nagy tömege sem az a primitívus marha ma már, ami 50 esztendővel ezelőtt volt. Figyelmen kívül hagyták és hagyják a szakirók és a tenyésztők is, amit innen sokszor hirdettünk — az eke mellől és az íróasztal mellől egyaránt — hogy az erdélyi szürke marha másirányban fejlődött kezdettől fogva, mint alföldi- és alfölditípusu fajtestvérei. Folyóink völgyében, a havasokaljában, a háromszéki síkságon, de még a Mezőségen sem voltak a faluhatárok soha olyan nagyok, hogy a legelőre kijáró teheneiket ne lehetett volna éjjelre, fejésre hazahajtani. Még a gulyabeli teheneiket is beterelték és nagy részüket fejték. A havasokközti községeknek, a havasi legelőkön nyaraló teheneit is rendszeren fejték. A magtehenek ezért erdélyiszerte jó, jobb tejelők lettek, mint az Alföldön és az alföldhöz hasonló vidékeken, a Retyezáton — a

Királyhágón — a Neszesen túl élők. Borjaik is vigabban fejlődtek, mert még a gulyatenyésztésekben is ritka volt az olyan magtehen, melyik ne tudta volna borját jól felnevelni. Még a Mezőségen is csak kivételesen száraz esztendőben gyengül annyira a fűnövény, hogy a csordáknak, a gulyáknak koplalni kellene. Több rét állott rendelkezésre, gazdagabb szénaterméssei, ezért szarvasmarha állomány téli ellátása, ha nem is volt bőséges, de éhezhető sem volt. Mindez, könnyen megérthető oka az erdélyi szürke marha hamarabb fejlődésének kiadósabb tejelésének — gyűjtőnevet használva — az alföldivel szemben. De az alföldi marhának is vannak olyan tenyésztései, melyeknek állatai tejelés, fetlődés és a természet jósága dolgában, magasabb igényeknek is megfelelnek már. Ezért nem lehet sokszor megérteni, hogy miért ajánlanak azonnal valamiféle kültőlődi fajtát, mihelyt valamelyik birtokon avagy vidéken a gazdálkodás kiemelkedett a primitívus állatpotból és kimivelt marhatenyésztésére alkalmassá válik — mintha a Bakó-féle fehérgyarmati, Mártonffy terstvére pernyigei mivelt szürke marha tenyésztése nem is léteznék.

Kiváló közgazdasági szakiró egyik, nem régen megjelent cikkében olyan megállapítá-

sokat olvastam, melyeket tanulságos voltuk miatt ideiktatni szükségesnek tartom, a mi viszonyainkhoz alkalmazva : már a háboru előtti években a közgazdasági fejlődésnek azon a fokán voltunk, amikor a hus és tejtermékek ára aránylag olyan magas volt, hogy állagös országos viszonylatban sem volt érdemes lassu fejlődésű, rossz tejelésű, nem elég hizodalmas miveletlen szürke marhát tenyészteni. A közgazdaság fejlődése, illetőleg az állati termékek és az abrakfélék áralakulása már túlhaladta azt a fejlődési fokot, amelyen üzemi szempontból miveletlen szürke marha tartását még indokolni lehetne.

* * *

Szarvasmarhatenyésztésünknek csak akkor adhatjuk meg majd a rendbehozatalára és fejlesztésére a biztos alapot, amikor mezőgazdaságunk országosan rendbe fog jönni, kikászálódva a mai bizonytalanságból és mindannak vajudó állapotából, amittől a mezőgazdaság sorsa függ. Ezt a boldog időt ölbetett kézzel várni — nagyon megboszulná magát. Ölbetett kézzel várni, míg az agrárreform, mindent felforgató zivatarja által felkorbácsolt hullámok mind elsimulnak — magunk ellenvaló, az utánkjövőket károsító vétek lenne.

Mindenktt megnyugtathat, hogy sem az érdekeltek, sem az érdeklődők nem tétlenkednek. Írásban is szóval is nyilvánítják véleményüket. Sajnálni kell, hogy nem teszik többször és hangosabban. A kormányzat is segítségére igyekszik lenni a gazdaközönségnek a maga terve és módja szerint — mint jónak látja.

Nem szándékozom bíráltni ami 7 év óta történik, javasoltatott, terveztetik — tehetségemet is felülmulná. Kötelességemnek tarom azonban felsorolni, amit szarvasmarhatenyésztésünk rendbehozatalára, jövőjének előkészítésére, alapvetésére megtenni szükségesnek vélek. Ami — ha megtörténik lehetővé fogja tenni a köztenyésztést megfelelő bikákkal ellátni és a többek által javasolt bikatelepek számára is bikákat nevelni.

Bevezetésül ezen a helyen is hangoztatom, tehát ismételem azt a meggyőződésemet, hogy külföldi fajtabeli bikák, tehének importjából szarvasmarha állományunk mostani zavaros, lezüllött állapotákan jó eredményt várni : merész reménységnek tartom. Először azért, mert nem lehet megbízhatóan megállapítani, hogy a rendbehozatalra, melyik fajta lesz a megfelelőbb, a javításra legalkalmasabb. Másodszor azért, mert az állam lévén a főimport-

táló, azoknak a szaktanácsadóknak változtatva, akik ma a szimmentáliakért lelkesednek, holnap olyanok következhetnek, akik csak az alsórajnai marhába biznak. Harmadszor azért tartom merészségnek szarvasmarhatenyésztésünk rendbehozatalát és jövőjének biztosítását a külföldi fajtáktól remélni, mert egyik birtokkategóriánk gazdálkodása sincs még annyira rendbejőve, hogy a behozott állatok által átörökitendő termelőerőt, a maga kimiveltségében fenntartani tudhassa. Hiszen hallhatjuk, olvashatjuk, hogy jeles tenyésztők, régi kerékvágásban haladók, nagy gazdaságaiban, a legnagyobb igyekezettel sem sikerült mindenütt a behozott idegen marha termelését a fajtának megfelelő állagra hozni, sőt az elért átlagot sem sikerült biztosítani. Egyiket azért nem sikerült, mert a fajta hazájában a jobb állatokat nem könnyen adják el; ezért csak azt lehetett behozni, ami eladó volt. Ez érthető is, mert a tenyésztés, a fajta hírénevét fenntartó és terjesztő zászlósbikákat, rekordtehenebet — mondhatni reklamdobjait — sehol sem adják el. Az importált állatokkal elért tejelést pedig azért nem lehetett fenntartani, biztosítani, mert nem öröközték át olyan mértékkel a kimivelt termelőerőt, mintahogy remélték. Ezért újból eredeti állatokat kellett volna

behozni, ami — sok mindenféle ok miatt — nem volt lehetséges. De azért sem lehetett a behozott állatok tejelési átlagát fenntartani, mert már az első ivadék üszői megérezték, hogy fajtájuk hazájában bujábbak a legelők és az ujházában sok más minden körülállás nem éppen olyan, mint az ősök, a szülők eredeti hazájában, ahol a fajtatermelés erői kimiveltettek.

Minderről meggyőződni, régi birtokán gazdálkodó sok jeles tenyésztőnek volt alkalma. A királyhágón túl is és más országokban is folyton figyelmeztetik, buzdítják, rábeszélik a tenyésztőket — az idegen fajtákat tiszta vérben fenntartó és a keresztező tenyésztőket is, hogy csak a kipróbáltan jó állatokat használják maguknak, szigorúan selejtezzenek; rendezzenek próbafejéseket, alakítsanak tejeléstellenőrző egyesületet stb. stb. Volna-e szükség minderre, ha a tejgazdaság jövedelmezőségét a birtok jövedelmének gyarapodását — például — szimmentali törzs beállítása, avagy szimmentallal való keresztezés egymagában biztosítani tudná?

Hányszor hangoztattuk az Erdélyi Gazdasági Egyesületben, hogy szürke marhánk bőtejelő, jól fejlődő mivelt marha lenne már országosan, ha kimivelésére fordították volna azt az energiát, pénzt és befolyást, amit külföldi-

fajták behozatalára, elterjesztésére fordítottak, fent is lent is, azóta amióta szarvasmarhateyésztésünk dolga, ország dolga — gondolatja lett.

Még csak azokra az aranyigazságokra akarom a figyelmet felhívni, melyek egy kiváló közgazdasági író jeles szakcikkének következő soraiban foglaltatnak:

„A köztenyésztés fejlődésének kerékkötője ama körülmény is, hogy az *apaállatok* nem megfelelő minőségűek. Hol vagyunk mi még a dánok mögött? Azok mögött, kiknek országában nemcsak a selejtes bikákat, de a pedig-rével nem rendelkező bikákat sem vásárolja meg más, mint a mészáros. Mert rájöttek arra, hogy csak az olyan tenyészetből érdemes apaállatot vásárolni, hol már hosszabb idő óta bizonyos irányban (pl. sok tej termelése stb.) következetes tenyész kiválasztás folyt és így a megvásárolandó him állat biztosan „vérszilárd“ nemzedéke az illető tenyészcélnak.

De hiába emeljük ki állattállományunk homokjából az aranyat, hiába neveljük ez értékes ivadékokat, ha a bennük rejlő termelőerőhöz arányos mennyiségű *takarmányt* nem biztosítunk. A mosonmegyei tejelőversenyek eredményei és a köznép tehénállományá-

ból összevásárolt uradalmi tehenészetek tanui annak, hogy sok tehenünk van, mely évente 3000 l-nél is többet termelne, ha termelőenergiájukat megfelelő táplálással támogatnók. Köztenyésztésünknek sarkalatos hibája a fejlődő állatok „koplaltató“ takarmányozása. *A fejlődő, de különösen a fejlődés legelején lévő állatok bőséges táplálása* a legjobb tőkebefektetés, mert ez biztosítja a legolcsóbb felnevelést, a legszebb formájú és legegészségesebb ivadékokat. Bőséges táplálkozás és olcsó fölnevelés? Mindjárt nem látunk ellenmondást ezen szavakban, ha ismerjük azt a kétségen felüli megállapítást, hogy az egy-kéthónapos jószág ugyanazon takarmánymennyiségből négyszer akkora súlynövekvést ér el, mint egy már a fejlődés későbbi szakában lévő egyed. És az alföldi tanya-nyáknak oly gyakori jelenségei, a nagyfejű, sekély, lapostörzsű, csapottfarkú, gacsoslábú állatok honnan vették ezen csenevész formáikat? Miért nem kicsi fejű, mélydongás törzsű, rövid, oszlopos lábú, a tenyésztő szemét gyönyörködtető testet öltöttek? Azért, mert gazdájuk szűk marokkal mérte takarmányukat életük első évében. És a fiatal állatok elhullása is ott ölt katasztrofális méreteket, ahol a fejlődő állatok táplálása annyira fukar, hogy bennük életener-

gia, kellő ellenállóképesség nem fejlődhetik ki s így egy-kettőre erőt vesznek rajtuk a kórokozó baktériumok.

Az agrárreform által százesztendővel ez előtti állapotba viaszűlyesztve, mikor fogunk országosan odatejődni, hogy a nyugati fajták állatainak és ezek keresztezéseinek a termelő-erőhöz arányos mennyiségű takarmányt biztosíthassuk; hogy a fejlődő állatokat kősegesen táplálhassuk, hogy a gazdák tömege telemarokkal mérje a tarka állatoknak a takarmányt, elétetük első évében? mikor fogunk odatejődni — amikor *a jó példaadásra hivatott*, 100—200 holddal maradt gazdaságok birtokosainak nagy része, még ma sem biztos, hogy nem-e fog birtokuk méginkább megnyírbálhatni. Sőt egyrésztük ma sem tudja biztosan, hol fogja holnap fejét lehajlítani.

* * *

Szarvasmarha állományunk rendbehozatala, a kimivelésre előkészítése csak radikális intézkedésekkel történhetik országosan. A papok, a tanítók, a nagyobbgazdák és birtokosok jótakaró, buzgó segítése elkerülhetetlenül szükséges. A meglevő gazdakörök, gazdasági egyesületek, a tejszőveikezetek vezetőinek, az Er-

délyi Gazdasági Egyletnek közreműködése szintén. A hatóságoktól, a kormányzattól, a többé kevésbé hivatalos vármegyei gazdasági bizottságoktól csak azt kérem, hogy semmi módon ne akadályozzák, de ne is befolyásolják a gazdaközönség akaratának kinyilvánítását és végrehajtását.

Valamennyi község szarvasmarhát tenyészítő közönsége vegye számba felkért bizalmi emberei segítségével, bizonyos megállapított időben, magteheneit és határozza el, hogy:

I. Ahol a tehenek nagyobb része (felénél több) magyar, erdélyi szürke fajtájú, minden további tanakodás nélkül kötelezően kimondandó, hogy csak magyar erdélyi szürke bikát szabad hágatásra használni; másfajtájú bikát csak azok a tejgazdaságra berendezett gazdaságok tarthatnak, kizárólag saját teheneikre, melyek legalább 10 tehenet fejnek.

II. Amely község magtehenekinek nagyobb része már tarka, színes, ezek nagyobb része azonban minden jellegnélküli korcs, az I. szerint mondandó ki a határozat.

III. Ahol azonban az eltarkásodott nagyobb rész állatai megállapíthatóan valamely idegenfajta keretébe illeszthetők, ilyen fajtabeli bikák használata mondandó ki, feltéve, hogy a szürke

tehenek száma az egész állomány egynegyed részénél kevesebb. Ha nagyobb és legalább egy bika tartására elegendő, az állománynak erre a részére erdélyi szürke bika — bikák — beszerzése kötelező.

Mihelyt számbavették a községek szarvasmarhamagállományukat, azonnal megrajzoltathatja a gazdaközönség által felkérendő valamely forum — például az Erdélyi Gazdasági Egylet — szarvasmarha állományunk fajtaszerinti való elterjedésének hű térképét. És összesítve a tenyésztőközönség egyetemének községenként kinyilvánított akaratát, erről előterjesztést tesz az illető forum a kormánynak. Kéri, hogy a hatóságokat a tenyésztőközönség akaratának elismerésére és respektálására utasítsa, a bikák vásárlására adandó segítség — kölcsön dolgában is.

Fejlettebb környülállások mellett előbbrehaladottan gazdálkodó tenyésztők az egyes községekben avagy több községből alakítandó körökben, társaságokba való tömörülésre ösztönzendők, a tejelés, a fejlődés tovább művelésére az állatok formájának javítására, tájfajta kialakítására. Tejszövetkezetek, fejési versenyek, tejeleltellenőrző társaságok alakítása is munkába veendő, hivatalos formák nélkül való társulás-

sal például a „Gazdasági és Hitelszövetkezetek Szövetsége” kebelében.*

Megvagyok győződve afelől, hogy szarvasmarha állományunk számbavétele és a tenyésztők egyeteme akaratának imponáló módon való megnyilatkozása után, egyellen tudósítónak sem lesz alkalmja lapjával közölni, miszerint „... a vármegyei gazdasági egylet által propagált szarvasmarha fajta — az allgani — alig volt az állatkiállításon képviselve. Még mindig tulnyomóan a tiszta fehér marha az uralkodó. A legtöbb premiumot is ezek nyerték.”

Megvagyok győződve afelől is, hogy a kormányzat megértéssel fogja fogadni a tenyésztőközönség szabadakaratának megnyilvánulását. Bizonyára nem fog akadályokat gördíteni szarvasmarha állományunk vidékenként való egyformásodásának, amit a számbavétel utáni egypár generáció már mutatni fog.

* * *

Réges-régen történt — sokszáz esztendővel ezelőtt. Amikor a székelység egyrésze a mai Gyergyó rengetegeibe menekült a tatárjárás borzalmai elől. Faluhelynek, szántónak, le-

*) Olyan módon, amint azt Drexler Béla, az Erdélyi Gazda 1925. 29. számában megjelent „Az erdélyi tejszövetkezetek átszervezése és fejlesztése” című nagyon tanulságos, sok mindenre fénytvető és sok mindent magyarázó cikke rendén javasolja.

gelőnek kellett területet foglalni. „*Tizesek*” re oszlottak. Tizesbirót, Tizestanácsost választottak. Tizenként, vagy ötliként, tiztizenként együtt indulva irtották az erdőt: bölénnel, medvével, farkassal is szembeszálvá. A maguk javára küzködtek, de a község is hasznát látta. És elfoglalták, meghódították Gyergyót.*

*) Kölönte Béla „*Gyergyó története*”